

**TA'LIM SOHASIDAGI RAHBARLARNING PSIXOLOGIK
SALOMATLIGINI TADQIQ ETISH**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11221146>

Alijonov Nurbek Ulug'bek o'g'li

Farg'ona davlat universiteti Psixologiya kafedrasi o'qituvchisi.

Farg'ona, O'zbekiston

Annotatsiya

Ushbu maqola ta'lim rahbarlarining psixologik salomatligi bo'yicha tadqiqotlarni qisqacha ko'rib chiqadi. U ta'lim rahbarlari duch keladigan stress omillari, ularni engish mexanizmlari va tashkiliy dinamikaga ta'sirini o'rganadi. Rahbarlarning farovonligi va ularning samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlik, ruhiy salomatlikni mustahkamlashga qaratilgan aralashuvlar va qo'llab-quvvatlash tizimlari bilan bir qatorda ta'kidlangan. Ta'lim rahbarlarining psixologik salomatligini tushunish va hal qilish qulay ish muhitini yaratish va tashkiliy natijalarni optimallashtirish uchun muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar

rahbar, psixologik salomatlik, dinamika, avtoritet, liderlik, ijtimoiy psixologiya, jiplashtirish, faollashtirish, operatsion vazifalar.

STUDY OF PSYCHOLOGICAL HEALTH OF EDUCATIONAL LEADERS

Alijanov Nurbek

Fergana State University

Teacher of the Department of Psychology.

Fergana, Uzbekistan

ABSTRACT

This annotation provides a concise examination of research on the psychological health of leaders in education. It delves into stressors faced by educational leaders, their coping mechanisms, and the impact on organizational dynamics. The connection between leaders' well-being and their effectiveness is highlighted, alongside interventions and support systems aimed at bolstering mental health. Understanding and addressing the psychological health of educational leaders is pivotal for fostering a conducive work environment and optimizing organizational outcomes.

Key words

leader, psychological health, dynamics, authority, leadership, social psychology, integration, activation, operational tasks.

ИССЛЕДОВАНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ РУКОВОДИТЕЛЕЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

Алиджанов Нурбек

Ферганский государственный университет

Преподаватель кафедры психологии.

Фергана, Узбекистан.

АННОТАЦИЯ

В данной аннотации представлен краткий обзор исследований психологического здоровья лидеров в сфере образования. В ней рассматриваются стрессовые факторы, с которыми сталкиваются руководители образовательных учреждений, их механизмы преодоления и влияние на организационную динамику. Подчеркивается связь между благополучием руководителей и их эффективностью, а также меры и системы поддержки, направленные на укрепление психического здоровья. Понимание и решение проблемы психологического здоровья руководителей образовательных учреждений имеет ключевое значение для создания благоприятной рабочей среды и оптимизации организационных результатов.

Ключевые слова

лидер, психологическое здоровье, динамика, авторитет, руководство, социальная психология, интеграция, активация, оперативные задачи.

Kirish. Yurtimizda rahbar shaxsi va uning psixologiyasi mehnat faoliyatiga alohida e'tibor qaratiladi. Rahbarning psixologik salomatligi masalasi esa kun sayin muammoli nuqtalardan biriga aylanib bormoqda sababi boshliq shaxsining psixologik ya'ni ruhan sog'lom bo'lishi mehnat faoliyatida, ish samaradorligida, rahbar va xodim o'rtasidagi o'zaro shaxslararo munosabatlarda ijobiy natijalarga erishish mumkinligini ko'rsatadi. Yurtimiz ravnaqi uning ertangi kuni, porloq kelajagi uchun har bir ham yurtimiz birdek mas'uldir, biroq bu mas'ullikning salmoqli qismi rahbar shaxsining zimmasiga yuklanishi sir emas. Zero rahbar jamiyat taraqqiyoti uchun hissa qo'shishi, qo'l ostidagi xodimlar bilan samimiy va iliq munosabat o'rnata olishi eng asosiysi esa ruhan salomatlik chegarasidan chiqmasligi (stress, agressilik shu kabilarga berilmaslik) uning rahbar ga xos qobiliyatga ega ekanligidan dalolat beradi.

Keng ma'noda boshqarish moddiy-predmetli yoki ijtimoiy tizim holatini muvofiqlashtirishni o'z ichiga oladi. Boshqarish o'z ob'ektiga ta'sir qilib va uning holatini o'zgartirib kutilgan natijaga erishishga intiladi. Faoliyatda kutilayotgan natijani psixologiyada maqsad deb ataladi. Har qanday boshqarish faoliyati maqsadli vazifalardan tashkil topadi. Ana shunday vazifalar qatoriga quyidagilar kiradi:

1. Ishlab chiqarish vazifasi.

2. Ijtimoiy vazifa.

3. Ijtimoiy psixologik vazifa.

Ijtimoiy psixologik vazifa tarkibiga jamoani tashkil qilish, uni faollashtirish (stimullash), jipslashtirish, takomillashtirish, o'z-o'zini boshqarishni rivojlantirish kiradi.

Jipslashtirish - jamoada mustaqil birlashma sifatida o'z bir butunlik xususiyatini shakllantirishdir.

Faollashtirish - optimal (maqsadga muvofiq) mehnat tarangligini qo'llash maqsadida xodimlarning motivatsiya (maqsadga yo'nalish) sohasiga ta'sir ko'rsatish demakdir.

Takomillashtirish - jamoa hayot faoliyatiga tinmay yangilik kiritib borish, eskirgan g'oyalardan voz kechish, o'z xizmatlarini o'tab bo'lgan tasavvurlarni odamlar ongidan chiqarib tashlash demakdir.

O'z-o'zini boshqarishni rivojlantirish - boshqarishdagi yuqoridan va quyidan (tashqaridan) maxsus vakolatli odamlarning jamoa hayot faoliyatini tashkil qilishlaridan farq qilib, boshqarilayotganlarning o'z harakatlarini ichki muvofiqlashtirishlaridan tashkil topadi.

1. Operatsion vazifalar. Bunga rejalashtirish (qaror qabul qilish), ko'rsatma berish va nazorat kiradi.

Tadqiqotchilar rahbarlik samaradorligini ta'minlaydigan mezonlar sifatida quyidagilarni ajratishadi:

Birinchidan - jamoa mehnatining real (aniq) natijalari, mahsuldorlik, ishlab chiqarish - iqtisodiy ko'rsatkichlar to'plami;

Ikkinchidan - ishlab chiqarish va tashkiliy muammolarni hal qilish uchun jamoa a'zolarining jipsligi;

Uchinchidan - jamoa a'zolari faolligi va boshqaruvchanligi darajasi.

Bundan tashqari sanab o'tilgan mezonlar qatoriga yana quyidagilarni kiritish mumkin:

1. Rahbarning real (aniq), ilmiy bashorat qilish mumkin bo'lgan kelajakka ustanovkasi (chog'lanishi).

2. Rahbarning ishbilarmonlik epchilligi, topqirligi.

3. Jamoa faoliyatining iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, mafkuraviy sohalarda ifodalanadigan muvaffaqiyati.

Rahbarning ustanovka (chog'lanish) mezonining mazmunini quyidagi ko'rsatkichlar tashkil qiladi:

1. Rahbarning o'z faoliyatida ilmiy texnika yutuqlaridan foydalanishi, texnologiyani takomillashtirish yoki almashtirish, tashkiliy faoliyatni takomillashtirish.

2. Faqat ayni payt uchun emas, balki yaqin kelajak uchun guruh va umumdavlat manfaatlarini muvofiqlashtirish.

3. Ijtimoiy rejalashtirish, muassasa ijtimoiy hayotini rejalashtirishga sotsiologik xizmatni jalb qilish.

4. Muassasada xodimlar kasbiy ta'limini, ularning o'sishini yo'lga qo'yish.

5. Muassasada mehnat qilayotganlar tomonidan sotsiologik va ijtimoiy psixologik tadbirlar bilan o'lchanadigan, maqsadga yo'naltirilgan tarbiya vositasida erishilgan kelajak taraqqiyot darajasini real (aniq) anglanilishiga erishish.

Har bir muassasada axloqiy siyosiy holat shakllanib, bu holatning ko'rsatkichlari odatda rahbar tomonidan amalga oshirilayotgan xo'jalik siyosati va buning natijasida vujudga keladigan xo'jalik siyosiy vaziyatlariga bog'liq bo'ladi. Bunday vaziyatlarning eng ko'p tarqalganlari asosan quyidagilar:

1. Davlat va guruh manfaatlari aloqasini aks ettiradigan xo'jalik-siyosiy vaziyatlar;

2. Xo'jaliklar ishlab chiqarish faoliyatining turlicha o'sishi natijasida paydo bo'ladigan vaziyat;

3. Jamoa ishlab chiqarish iqtisodiy faoliyati tomonlari va ko'rsatkichlarining har xil mutanosibliklari tufayli vujudga keladigan vaziyat;

4. Yangi texnologiya defitsiti yoki eskirgan texnologiya tufayli vujudga keladigan vaziyat.

Boshqarish faoliyatida **liderlik**, **lider - rahbar** ijtimoiy psixologik fenomeniga katta e'tibor beriladi. Liderlik fenomenini tahlil qilishdan oldin avtoritet tushunchasini ko'rib chiqish lozim. **Avtoritet** (lotincha **autoritos - hokimiyat, ta'sir ko'rsatish**) - ijtimoiy psixologiyada - odam, ijtimoiy guruh, jamoat tashkilotining boshqalarga ta'siri, boshqa odamlar nazaridagi mavqeini anglatadi. Shaxs, guruh yoki tashkilotning avtoriteti qonuniy, rasmiy yoki norasmiy, ularning norasmiy munosabatlar tizimidagi holatiga bog'liq bo'lishi mumkin. Birinchi holatda avtoritet sub'ektning ijtimoiy roliga bog'liq bo'ladi, ikkinchi holatda unga atrofdagi odamlarning munosabatiga bog'liq bo'ladi.¹

¹M.Otajonov Boshqaruv psixologiyasi o'quv qo'llanmasi 5-6 bet

Yuqoridagi vazifalarni to'laqonli va sidqidildan bajarish uchun rahbarlik lavozimida faoliyat olib borayotgan shaxslarga psixologik salomatlik ruhiy ma'naviy barkamollik juda zaruriy mezon sanaladi. Shuning uchun ham biz tadqiqot ishimizda aynan rahbarlarning psixologik salomatlik darajasini o'rgandik.

Amaliy qism. Biz tadqiqot ishimizda aynan rahbar shaxsi va uning psixologik salomatlik darajasini o'rgandik. Ta'lim sohasida faoliyat olib borayotgan rahbar xodimlardan "Rahbarlik imkoniyati testi", "Salomatlik darajasi" aniqlovchi test va anketa so'rovnomalarini o'tkazdik. Ta'lim sohasida bir necha yildan beri faoliyat olib borayotgan 30 nafar rahbarlik lavozimida ishlovchi shaxslardan test olindi unga ko'ra natijalar quydagicha:

Ta'lim sohasida o'z mehnat faoliyatini rahbarlik lavozimida olib borayotgan 30 nafar rahbarning "Salomatlik darajasi" ni aniqlovchi metodikaga ko'ra ularning 30 foizida salomatlik darajasi va kayfiyati a'lo natijada ekanligi 70 foiz rahbarlarda esa salomatlik darajasi me'yoriy holatdagi aniqlandi. Quyidagi 1-diogrammada natijalar solishtirilgan.

1-diagramma

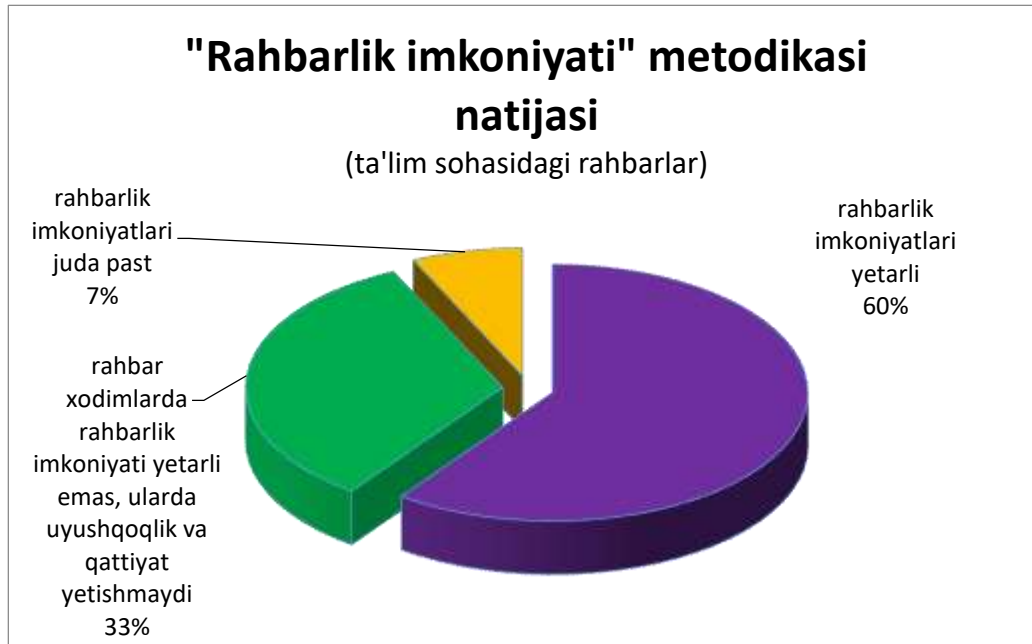

30 foiz rahbarlar salomatligi a'lo darajada ekanligining boisi shundaki, ular rahbarlik qobiliyatiga ega. O'z ustida ishlashgan va xodimlar bilan to'g'ri muloqot o'rnata olgan. Bunday insonlar ishlash jarayonida aqliy zo'riqishga uchramaydi. Har qanday qiyin vaziyatda to'g'ri yechim topa oladilar. Ularni haqiqiy liderlar desa bo'ladi.

"Rahbarlik imkoniyati testi" natijalariga ko'ra: 30 nafar ta'lim sohasidagi xodimlarning 60 foizida rahbarlik imkoniyatlari yetarli ekanligi, ular yaxshi rahbarlarligi aniqlandi, 33 foiz rahbar xodimlarda rahbarlik imkoniyati yetarli emasligi ularda uyushqoqlik va qattiyatning yetishmasligi aniqlandi, 7 foiz ta'lim sohasidagi rahbarlarda esa rahbarlik imkoniyati juda past ekanligi natijalarga ko'ra

ma'lum bo'ldi. Quyida diogrammada rahbarlarning "Salomatlik darajasi" va "Rahbarlik imkoniyati" qiyoslangan. Quyidagi 2-diogrammada natijalar ko'rsatilgan.

2-diogramma

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, yuqorida salomatlik darajasi va rahbarlik imkoniyatlari foizlarda solishtirildi va natijalar doirasimon diogramma ko'rinishida taqdim etildi. Diogrammada esa ularning salomatlik darajasi va rahbarlik imkoniyatlari solishtirilgan. Rahbarlik faoliyatida psixologik salomatlikni aniqlash maqsadida jamiyatimiz rahbarlari psixologik bilimlarga ega bo'lsa, psixologik salomatlik darajasi yuqori bo'lsa, ular faoliyat ko'rsatayotgan joyda psixologik muhit va shaxslararo munosabatlar albatta ijobiy bo'ladi deb hisoblagan edim. O'tkazilgan metodikalar natijalarini yanada aniqroq tushunish maqsadida so'rovnomalar natijalari diogramma va jadvallar ko'rinishida ilovada keltirildi.

FOYDALANILDAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. G'oziyev E. "Rahbar faoliyatidagi nuksonlarni bartaraf etish" X.T. 2000 y 3-son.
2. Ibrohim Maxmudov. Boshqaruv psixologiyasi. -T.: "YUNAKSPRINT" 2006 yil.
3. Alijonov, N. (2022). IMPLEMENTING THE PSYCHOLOGICAL HEALTH OF LEADERS IN THE FIELD OF EDUCATION. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(5), 631-634.

4. Nurbek, A. (2021). Management Psychology Leader and Its Characteristics. *IJTIMOY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI*, 1(1), 13-16.
5. Alijonov, N. (2022). SOCIO-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF LEADERSHIP ACTIVITY. *Research Focus*, 1(4), 241-246.
6. Alijonov, N. (2022). RAHBAR FAOLIYATI SAMARADORLIGIDA PSIXOLOGIK SALOMATLIKNING O 'RNI. *Мировая наука*, (3 (60)), 3-10.
7. Alijonov, N. (2023). PSIXOLOGIK SALOMATLIKNING RAHBAR FAOLIYATI SAMARADORLIGIDAGI O 'RNINI EMPIRIK TADQIQ QILISH. *Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры*, 3(6), 102-108.
8. Nurbek Ulug'bek o'g, A. (2023). IJTIMOY MUNOSABATLAR VA PSIXOLOGIK SALOMATLIK UYG 'UNLIGI. SO 'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI, 6(6), 266-272.
9. Nurbek Ulug'bek o'g, A. (2023). PSIXOLOGIK SALOMATLIK TUSHUNCHASI. FORMATION OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY AS INTERDISCIPLINARY SCIENCES, 2(20), 162-166.
10. Nurbek Ulug'bek o'g, A. (2023). THE WORLD'S ROLE OF UZBEK NATIONAL DRESSES. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 17, 117-120.
11. Nurbek Ulug'bek o'g, A. (2023). BOSHQARUVCHI RAHBAR SHAXSGA XOS ILMIY-NAZARIY YONDASHUVLAR. *PEDAGOG*, 6(6), 451-458.
12. Nurbek, A. (2021). Psixologik Salomatlik Va Uning Mohiyati. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 1(6), 666-669.
13. Nurbek, A. (2023). SOCIAL PSYCHOLOGY OF ALTRUISM AND ALTHURISTIC BEHAVIOR. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 16, 134-137.
14. Nurbek Ulug'bek o'g, A. (2023). IJTIMOY MUNOSABATLAR VA PSIXOLOGIK SALOMATLIK UYG 'UNLIGI. SO 'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI, 6(6), 266-272.